

Robert Vannoy , Msingi wa Unabii wa Biblia, Hotuba ya 9

Vigezo vya Uthibitisho kwa Manabii wa Kweli

VI. Vigezo vya Uthibitisho wa Unabii wa Kweli

Wiki iliyopita tulikuwa tunaangalia swali la manabii wa kweli au wa uongo na jinsi Waisraeli walivyoweza kutofautisha kati ya hao wawili. Kama nilivyosisitiza, hilo lilikuwa jambo lilikuwa muhimu sana kwa Mwisraeli wa kale kwa sababu waliwajibika kusikiliza neno la nabii. Kwa hivyo tulikuwa tunaangalia nambari ya Kirumi VI., "Vigezo vya uthibitishaji wa unabii wa kweli" na tulikuwa tumejadili A., "Tabia ya maadili ya nabii" kama kitu muhimu lakini kitu ambacho ndani yake yenyewe labda hakikutosha kabisa kama njia ya kutofautisha kati ya manabii wa kweli na wa uongo. Vivyo hivyo na B., "Ishara na maajabu." Hatutaki kupunguza umuhimu wa ishara na maajabu kwa sababu Bwana mara nyingi alichagua kutumia ishara na maajabu kuthibitisha msemaji wake. Mfano mzuri wa hilo ni kwa Musa. "Utamilifu wa unabii," C., ni kigezo kingine muhimu kwa sababu ni Mungu mwenyewe tu anayejua ukamilifu wa wakati ujao na ana udhibiti juu yake ili aweze kusema mapema mambo yajayo. Lakini katika hali zilizotengwa, zenye mipaka kunaweza kuwa na utabiri ambao nabii wa uongo anaweza kutoa. Kumbukumbu la Torati 13:1-3 inatoa dalili ya hilo, nabii wa uongo anaweza kusema kitu na kinatokea lakini anaposema, "tumfuate mungu mwingine," badala ya Yahweh, hawakupaswa kumsikiliza. Hapo ndipo tulipoishia.

4. Ulinganifu wa Ujumbe na Ufunuo Uliopita Hilo linatufikisha kwenye 4., "Ulinganifu wa ujumbe na ufunuo uliopita." Nilisema mwishoni mwa kikao chetu kilichopita kwamba nadhani hiki ndicho kigezo muhimu zaidi cha uthibitisho. Ningesema kigezo muhimu zaidi cha uthibitisho wa lengo, yaani, kitu kilicho nje ya mtu binafsi kwa sababu ukiangalia mbele, nambari 5. ni, "Kuelimika kwa Roho wa Mungu," ambacho ni cha ndani na cha kibinafsi zaidi. Ni ufunguzi wa moyo na akili kwa kupokea kile ambacho Mungu anafanya.

Kwa hivyo chini ya "Kulingana na ufunuo uliopita," ikiwa nabii kweli ni msemaji wa Mungu, ujumbe wake lazima upatane na kile ambacho Israeli tayari walikuwa nacho

katika eneo la ufunuo wa kimungu katika sheria na manabii waliotangulia. Sheria ilitolewa na Mungu kupitia Musa , manabii waliotangulia walikuwa wasemaji wa Mungu; Mungu hatajipinga. Kwa hivyo ujumbe kutoka kwa nabii wa kweli lazima upatane na ufunuo uliotolewa tayari. Kupotoka kokote kutoka hapo ni ishara ya unabii wa uongo. Nimesema hiyo ndiyo vigezo muhimu zaidi vya uthibitisho. Ni jiwe la kupimia ambalo lilikuwa linapatikana kila wakati kwa Mwisraeli wa kale. Hakulazimika kusubiri kutimizwa. Kiwango hicho kingeweza kutumika wakati unabii wowote ulipotolewa. Dhana kwamba kila Mwisraeli angeweza kuwa na ujuzi wa kutosha wa sheria na kuhusu ufunuo wa awali wa kinabii ili kutoa hukumu juu ya kufuata ujumbe aliokuwa akisikia na ujumbe uliokuwa umetolewa hapo awali.

a. Kumb. 13 Nadhani hiyo ndiyo vigezo vya Kumbukumbu la Torati 13:1-3, ambavyo tuliviangalia wiki iliyopita, ambapo tulisoma, “Nabii, au mtu anayetabiri kwa ndoto, akitokea kati yenu na kuwatangazia ishara au ajabu ya muujiza, na ishara au ajabu aliyoizungumzia ikitokea, naye akasema, ‘Tufuate miungu mingine,’ miungu msiyoijua, ‘Na tuiabudu,’ msiisikilize neno la nabii huyo au yule mtabiri. ” Unaona, hilo linatuambia kwamba ishara, maajabu, na unabii vinapaswa kuhukumiwa kwa mafundisho au mafundisho. Sio mafundisho yanayohukumiwa kwa ishara, maajabu, na unabii. Mnahukumu ishara, maajabu, na unabii kwa mafundisho au mafundisho. Hiyo haimaanishi kwamba ishara, maajabu, na unabii hazina kazi—zina kazi. Sitaki kuzipuuza kwa sababu zina kazi muhimu, lakini zenyewe hazitoshi.

b. Yer. 28 Nadhani hicho ndicho kitu kile kile ambacho Yereimia anakiomba katika mzozo huo na Hanania katika Yereimia 28. Unapomtazama Yereimia 28:8, ambapo Hanania alikuwa akisema, “Katika miaka miwili utarudi kutoka Babeli,” na Yereimia anasema, “Hapana, jitiishe kwa Wababeli wakati wa uhamisho.” Katika sura ya 28, mstari wa 8 Yereimia anasema, “Tangu zamani manabii walionitangulia mimi na wewe wametabiri vita, maafa, na tauni dhidi ya nchi nyingi na falme kubwa. Lakini nabii anayetabiri amani atatambuliwa kama mtu aliyetumwa na Bwana kweli ikiwa tu utabiri

wake utatimia.” Kwa maneno mengine, Hanania alikuwa amepewa ujumbe huu wa ukombozi na amani na Yeria kimsingi katika hatua hii katika majadiliano yake na Hanania anasema, “Naam, natumai uko sahihi.” Unaona katika mstari wa 6 anasema, “Amina! Bwana na afanye hivyo.” Lakini unaona katika mstari wa 7, “Hata hivyo, sikilizeni ninachosema. Unachosema hakipatani na kile ambacho manabii wa zamani wamesema. Manabii wowote waliokutangulia walitabiri vita, maafa, na tauni dhidi ya nchi nyingi, lakini nabii anayetabiri amani...”—hasa amani kwa nchi na kwa watu ambao hawaenendi katika neno la Bwana au hawatii neno la Bwana na ambao wamekuwa wakizungumza juu yao mara kwa mara kuhusu wakati wa hukumu.

Ukirudi kwenye Yeria 6:13 na kufuatia, Yeria anasema, “Kuanzia mdogo hadi mkubwa, wote wana tamaa ya kupata faida kubwa ; manabii na makuhani pia, wote hufanya udanganyifu. Hufunga jeraha la watu wangu kana kwamba si kubwa. ‘Amani, amani,’ husema wakati hakuna amani.” Hilo ndilo Hanania alikuwa akifanya. “Je, wanaona haya kwa mwenendo wao mbaya? Hapana, hawaoni haya hata kidogo. Hawajui hata kuona haya.” Kwa hivyo, Yeria anawasihi manabii wa awali ambao wanaonyesha kwamba unabii wake unakubaliana na maneno ya manabii wa awali huku unabii wa Hanania ukionyesha tabia tofauti na hiyo ndiyo inayoashiria unabii wake kama si neno la nabii wa kweli. Ndiyo maana Yeria ana shaka sana na anachosema. Manabii wametangaza hukumu kwa kizazi chenye dhambi kila mara. Kwa hivyo Hanania anapokuja na ujumbe huu ambao ni tofauti na ujumbe wa manabii wa awali, hiyo ina maana kwamba hawezi kuwa ametumwa na Mungu.

c. Isaya 8:19-20 Katika Isaya 8:19 na 20 Bwana anasema kauli inayofuata, “Watu wakiwaambia waende kwa wachawi na wachawi , wanaonong’ona na kunung’unika, je, watu wasimwuliza Mungu wao? Kwa nini waulize wafu kwa ajili ya walio hai? Kwa Sheria na ushuhuda ! Wasiposema sawasawa na neno hili , hawana mwanga wa mapambazuko.” Tunapitia sheria na ushuhuda na kuona kama kuna upatanifu na mafunuo yaliyotolewa hapo awali.

d) Pingamizi kwa Kigezo Hiki

1)

Sasa, vipi kuhusu pingamizi zingine kwa kigezo hiki ? Wengine wanaweza kusema, "ufunuo kwa asili yake ni kufichuliwa kwa vitu vipya. Ikiwa ni vitu vipya, vinawezaje kujaribiwa kwa ufunuo ambao tayari umetolewa? Ikiwa ni mpya, unawezaje kupata kitu sawa katika ufunuo uliotolewa tayari?" Hilo ni pingamizi linalowezekana. Sidhani kama ni kubwa kama linavyoweza kusikika mwanzoni. Sababu sidhani kama ni kubwa hivyo ni kitu ambacho nadhani nilisema mara ya mwisho, ufunuo katika Agano la Kale haujitenganishi kabisa na kile kinachotangulia. Ufunuo katika Agano la Kale uliibuka katika maendeleo ya kikaboni. Ni maendeleo ambayo yanajengwa juu ya msingi uliowekwa tayari. Maendeleo, ndio, lakini ni maendeleo kutoka kwa mizizi ile ile, shina lile lile, linapochipuka na kupanuka na kupanuka. Kwa hivyo kuna uthabiti wake unapoendelea mbele. Kwa hivyo, inaonekana kwangu kwamba pingamizi hilo si kubwa kama linavyoweza kuonekana.

2) Pingamizi la pili unaloweza kuuliza ni kwamba si kitu kinachotosha kupima maelezo maalum ya unabii fulani. Kwa mfano, Isaya anasema kwamba Senakeribu hangechukua Yerusalemu. Hilo ni tukio maalum. Kuzingirwa kwa Senakeribu. Isaya alisema, "Haitafanikiwa." Bila shaka, Senakeribu analazimika kurudi nyuma kutoka Yerusalemu. Kwa kweli, katika moja ya masimulizi ya Senakeribu anasema "alimfunga Hezekia kama ndege kwenye kizimba," lakini hasemi kwamba alimshinda kwa sababu hakumshinda. Au unabii kwamba utumwa ungedumu kwa miaka 70, ndivyo Yereimia alivyosema. Unawezaje kujaribu maelezo maalum kama hayo kwa ufunuo uliotolewa hapo awali ? Hasa ikiwa hakuna mtu aliyesema chochote hapo awali kuhusu muda gani Utumwa ungedumu . Nadhani kwa hilo, ni sahihi kwamba huwezi kuthibitisha maelezo mahususi kama haya kama ya kweli au ya uongo, kabla ya kutimizwa kwake, kwa kuyalinganisha na ufunuo uliopita kwa sababu hapakuwa na ufunuo uliopita kuhusu maelezo hayo mahususi. Hata hivyo, tena, maelezo hayo hayaonekani peke yake. Utapata maelezo kama hayo katika muktadha wa unabii mkubwa zaidi. Katika muktadha mpana

zaidi nadhani wanapata uthibitisho wake.

Utagundua kwamba si mara chache, utabiri wa muda mrefu huthibitishwa na utabiri wa muda mfupi. Wasikilizaji wangeweza kuona utimilifu wa utabiri wa muda mfupi na kupata uthibitisho kupitia huo kwa utabiri wa muda mrefu. Unakumbuka katika 1 Wafalme 13 ambapo mtu huyo aliyetoka Yuda anapanda hadi madhabahuni huko Betheli na kutabiri dhidi ya madhabahu. Katika muktadha wa unabii huo anasema, wakati huu wa kipindi cha ufalme uliogawanyika, kwamba Yosia atachoma mifupa ya makuhani wa uongo kwenye madhabahu hiyo. Hii ni miaka ya 900 KK na unazungumzia karne tatu baadaye. Alimtaja Yosia kwa jina. Unawezaje kuthibitisha hilo kwa ufunuo uliopita? Naam, huwezi. Lakini katika sura hiyo hiyo, anasema kwamba mambo mengine yatatokea. Ukiangalia mstari wa 3, anasema, “Siku ile ile mtu wa Mungu alitoa ishara, Bwana ametangaza kwamba madhabahu itapasuka, na majivu haya juu yake yatamwagika” na hilo lilitokea, siku hiyo hiyo. “Mfalme Yeroboamu aliposikia kile mtu wa Mungu alichokipiga kelele dhidi ya madhabahu ya Betheli, akanyosha mkono wake na kusema, “Mkamateni!” Lakini mkono aliounyoosha kuelekea mtu huyo ulikuwa umepooza, hata hakuweza kuurudisha nyuma. Madhabahu ikapasuka na majivu yakamwagika.” Kwa hiyo Yeroboamu anamsihi mtu huyu wa Mungu, na mtu wa Mungu kutoka Yuda akamwomba na mkono wake ukarudishwa na kuwa kama ulivyokuwa hapo awali. Kuna ishara mbili zilizofanyika hapo ambazo zilitimizwa siku ile ile ambayo utabiri huu wa muda mrefu ulitolewa. Uthibitisho wa utabiri wa muda mrefu unafanywa kwa kuzingatia utimilifu wa utabiri wa muda mfupi. Kwa hivyo ndiyo, kwa kiasi fulani huwezi kujaribu maelezo yote ya unabii uliotolewa na ufunuo uliopita. Lakini kwa ujumla maelezo hayo maalum yako katika muktadha ambao, kwa njia moja au nyingine, hutoa uthibitisho wa kutosha kukubali yote kama neno la Bwana.

3)

Unapoingia katika Masomo ya Biblia, kuna wigo wa watu, iwe ni Wayahudi, Waprotestanti, Wakatoliki au chochote kile. Sikutaja hili mapema, lakini kwa mfano, ukimtaazama Walter Brueggemann—ambaye ni Mprotestanti, lakini si wa kiinjili—aliandika kitabu cha *Theolojia ya Agano la Kale* mwaka wa 1999 lakini katika theolojia

hiyo anasema kuhusu manabii wa Agano la Kale, “Wanatoa madai ya mamlaka ambayo haiwezekani kuthibitisha.” Anasema, “Wasomi wanakubaliana kwamba hakuna vigezo vya upendeleo kwa suala kama hilo.” Nina uhakika kwamba miongoni mwa wasomi wa Kiyahudi, baadhi wangesema kitu kama hicho, lakini baadhi wangesema aina hizi za vigezo hutoa msingi wa kutosha kwa hilo. Inaonekana wazi kwangu kwamba Mungu mwenyewe anawaambia Israeli katika kifungu cha Kumbukumbu la Torati 18 kwamba “mna msingi wa kutosha kuwajibika kwa tabia yenu kwa kujibu neno la nabii.”

Swali la Mwanafunzi: Ezeieli 18:1-4 Dhambi za Wazazi kwa Watoto (tazama Kutoka 20)

Swali la Mwanafunzi: Je, unaweza kutoa maoni kuhusu Ezeieli 18 ambapo inasema dhambi za baba hazitalipwa kwa watoto, tofauti na Kutoka 20 na Amri Kumi?

Unajua, hilo linarudi kwenye Amri Kumi, katika Kutoka 2 mstari wa 4 na 5. “Usijifanyie sanamu ... Usiisujudie wala kuiabudu; kwa kuwa mimi Bwana, Mungu wako, ni Mungu mwenye wivu, niwaadhibu watoto kwa uovu wa wazazi wao, hata kizazi cha tatu na cha nne cha wanichukiao.” Kisha kama ulivyosema katika Ezeieli 18:1-4, maana yake ni kwamba unawajibika kwa dhambi zako mwenyewe, lakini hutaadhibiwa kwa dhambi za baba zako. Kwa mfano, katika mstari wa 3, “Hakika kama niishivyo, asema Bwana Mwenye Enzi Kuu, hutasema tena mithali hii katika Israeli. Kwa maana kila nafsi iliyo hai ni yangu, baba na mwana, wote wawili ni wangu; roho itendayo dhambi ndiyo itakayokufa.” Neno la Bwana likanijia, kusema, 'Mnamaanisha nini mnaponukuu methali hii kuhusu nchi ya Israeli: "Baba hula zabibu chungu, na meno ya watoto yametiwa ganzi?" Kwa maneno mengine, baba hufanya kitu na ni watoto wanaoteseka. Kwa nini mnanukuu methali hii?

Sina uhakika kama naweza kutatua hili, lakini nadhani, sehemu yake ni hii: unaporudi Kutoka 20, hadi kizazi cha tatu na cha nne ambacho ni kaya moja katika utamaduni huo. Babu-babu, babu, na baba na watoto walikuwa wakiishi katika nyumba, hivyo dhambi ya mmoja inawaathiri wote. Inaonekana kwangu hiyo inahusika katika dhana ya Kutoka 20. Ilhali katika Ezeieli 18, nadhani kinachozungumziwa hapa ni watu wanaojaribu kutumia

hili kama kisingizio cha tabia zao mbaya. Kwa maneno mengine, kwa nini tunateseka? Hatukufanya chochote kibaya. Mtu mwingine alifanya kitu kibaya na tunaadhibiwa kwa hilo. Nadhani Ezekieli anasema ni, chukua jukumu lako mwenyewe. Usijaribu kusema, “Sababu ya mambo kuwa jinsi yalivyo ni kwa sababu ya kile mtu mwingine alichofanya. Chukua jukumu lako mwenyewe.” Kwa hivyo sina uhakika kama tofauti hii ni kali kama, “Hapa kuna ufunuo mmoja, na hapa kuna mwingine unaopingana nao.”

4. Unabii wa Muda Mfupi Unathibitisha Muda Mrefu – Yer 26-28

Turudi kwenye mifano ambayo tulikuwa tukitafuta, ya utabiri wa muda mfupi ambao unaweza kuthibitisha utabiri wa muda mrefu kuhusu maelezo mahususi ya unabii. Ukirudi kwa Hanania na Yereimia katika Yereimia 27 na 28, Mwisraeli angewezaje kujua kwamba unabii wa Hanania kutabiri kuvunja nira ya Babeli ulikuwa wa uongo na unabii wa Yereimia uliotabiri kuendelea kwa nira ya Babeli ulikuwa wa kweli? Nadhani kwa ujumla unaweza kufanya kile ambacho Yereimia mwenyewe alifanya kabla ya kupata ufunuo wa ziada, na hiyo ni kwamba Hanania anatabiri amani kwa watu wasiotubu, kwa hivyo ujumbe wake unatiliwa shaka. Yereimia, kwa upande mwingine, anatabiri hukumu kwa watu waasi ambayo inaendana zaidi na ufunuo wa kibiblia kwa ujumla. Wasikilizaji walihitaji tu kusadikishwa kwamba unabii huo ulikuwa unakubaliana katika vipengele vyake vya msingi na kile ambacho Mungu alikuwa amesema tayari. Ujumbe huu unaendana na kile ambacho manabii wa awali wamekuwa wakiwaambia. Kwa maana hiyo, maelezo ambayo yanaweza kuwa hayawezi kuthibitishwa yenyewe yanathibitishwa kwa kupata nafasi yake katika muktadha mpana zaidi. Lakini hata katika hali hii, Bwana anapozungumza na Yereimia kwa kutoa ujumbe wa ziada mwishoni mwa sura ya 28, Yereimia alisema katika mstari wa 15, “Sikiliza Hanania; Bwana hakukutuma, nawe umewashawishi taifa hili kuamini uongo. Kwa hiyo, Bwana asema hivi, ‘Nitakuondoa kutoka usoni pa nchi. Mwaka huu utakufa’” na miezi 2 baadaye alikufa. Kulikuwa na uthibitisho wa utabiri wa muda mfupi—unaweza kuona katika unabii mrefu zaidi.

Katika Yereimia 26 ujumbe huo unafanana na ujumbe wa Yereimia katika sura ya 7, Mahubiri ya Hekaluni. Lakini katika 26:4-6, Yereimia yuko katika ua wa hekalu,

“Waambie, Bwana asema hivi: Msiponisikiliza mimi, msipofuata sheria yangu, niliyoiweka mbele yenu, na msipoyasikiliza maneno ya watumishi wangu manabii, niliowatuma kwenu tena na tena, ijapokuwa hamkuyasikiliza, basi nitaifanya nyumba hii kuwa kama Shilo, na mji huu kuwa kitu cha laana kati ya mataifa yote ya dunia.” Kuna ujumbe huo wa kuharibiwa kwa hekalu ambao ungekuwa karibu kufuru kwa Waisraeli wengi waliojisifu katika hekalu ingawa hawakumfuata Bwana. Kwa hivyo jibu ni lipi? Katika mistari ya 7-11 unasoma, “makuhani, manabii na watu wote walimsikia Yeremia akisema maneno haya katika nyumba ya Bwana. Lakini mara tu Yeremia alipomaliza kuwaambia watu wote kila kitu ambacho Bwana alikuwa amemwamuru aseme, makuhani, manabii na watu wote walimkamata na kusema, ‘Utakufa! Kwa nini unatabiri kwa jina la Bwana kwamba nyumba hii itakuwa kama Shilo na mji huu utakuwa ukiwa na ukiwa?’ Na watu wote wakamzunguka Yeremia katika nyumba ya Bwana. Wakuu wa Yuda waliposikia mambo haya, wakapanda kutoka jumba la kifalme hadi nyumbani kwa Bwana na kusimama kwenye mlango wa Lango Jipya la nyumba ya Bwana. Ndipo makuhani na manabii wakawaambia maafisa na watu wote, ‘Mtu huyu anapaswa kuhukumiwa kifo kwa sababu ametabiri dhidi ya mji huu. Mmesikia kwa masikio yenu.’” Kwa hivyo kuna jibu. Bwana alimpa Yeremia ujumbe huo. Aliwapa ujumbe watu waliokuwa tayari kumuua.

Yeremia anajibuje? Katika mistari ya 12 hadi 15 unapata jibu la Yeremia, anajitetea, “Ndipo Yeremia akawaambia maafisa wote na watu, ‘Bwana ndiye aliyenituma kutabiri dhidi ya nyumba hii na mji huu mambo yote mliyoyasikia. Sasa tengenezeni njia zenu na matendo yenu, mkamtii Bwana, Mungu wenu. Ndipo Bwana atakapoghairi.’” Mstari wa 13 unazungumzia, “Kama watu wataghairi, basi mimi nitaghairi.” Kwa hivyo anasema, “Tubuni, tengenezeni njia zenu, matendo yenu. Ndipo Bwana ataghairi wala hataleta maafa aliyoyatamka juu yenu.” Mstari wa 14, “Lakini mimi, niko mikononi mwenu; nitendeeni myaonayo kuwa mema na ya haki.” Lakini kisha onyo, “Hata hivyo, mkiniua, mtaleta hatia ya damu isiyo na hatia juu yenu wenyewe, na juu ya mji huu, na juu ya wote wakaa ndani yake, kwa maana ni kweli Bwana amenituma kwenu niseme maneno haya yote masikioni mwenu.” Naam, Hiyo

inawarudisha nyuma kidogo maafisa. Unasoma kisha katika mstari wa 16 , “Kisha maafisa na watu wote wakawaambia makuhani na manabii, ‘Mtu huyu hapaswi kuuawa, amesema kwa jina la Bwana Mungu wetu.’” Lakini kinachofuata ndicho ninachotaka kukutafutia mawazo. “Baadhi ya wazee wa nchi wakasimama mbele na kuwaambia watu wote, ‘Mika wa Moreshethi alitabiri katika siku za Hezekia, mfalme wa Yuda. Akawaambia watu wote wa Yuda, ‘Bwana Mwenye Nguvu Zote asema hivi: Sayuni italimwa kama shamba, Yerusalemu itakuwa rundo la vifusi, na kilima cha hekalu kama kichuguu kilichojaa vichaka. Je, Hezekia mfalme wa Yuda au mtu mwingine yeyote katika Yuda alimwua? Je, Hezekia hakumcha Bwana na kutafuta kibali chake? Na Bwana hakughairi, asilete maafa aliyoyasema? Tuko karibu kujiletea maafa mabaya!’” Kwa hivyo unaona kilichotokea hapo ni kwamba walilinganisha ujumbe wa Yeremia na ujumbe wa Mika na kulikuwa na uthabiti kati ya kile Mika alikuwa amesema muda mrefu uliopita na kile Yeremia alikuwa akisema. Mika aliishi karibu mwaka wa 735 KK, Yeremia karibu mwaka wa 609. Kwa hivyo zaidi ya miaka mia moja kabla kulikuwa na nabii ambaye alikuwa na ujumbe uleule na ambao ulielekea kuthibitisha ujumbe wa Yeremia kwa sababu ulikuwa sawa na kile walichosikia hapo awali. Kwa hivyo hiyo inahitimisha nambari 4., “Upatanifu wa ujumbe wa ufunuo uliopita.”

5. Mwangaza kwa Roho wa Mungu Hebu tuendeleo hadi 5. na hiyo ni, “Mwangaza kwa Roho wa Mungu.” Hadi kufikia hatua hii, tulikuwa tukizungumzia kile tunachoweza kukiita “vigezo vya uthibitishaji wa lengo.” Lakini nadhani kwa vigezo hivyo vyote vya lengo, huna muhuri wa moja kwa moja au wa kiufundi wa uhakika kamili katika kutofautisha unabii wa kweli na wa uongo. Havitoi hilo, kwa sababu kwa vigezo hivyo vya lengo lazima kuongezwe mwangaza wa ndani wa Roho wa Mungu. Lazima kuwe na jicho la kuona ukweli.

a) Kumb. 29:2-4 Musa anasema katika Kumbukumbu la Torati 29:2-4 kitu cha kuvutia. Kwa watu walioshuhudia matendo makuu ya Mungu wakati wa ukombozi kutoka Misri, anasema, “ Macho yenu yameona yote Bwana aliyomtendea Farao, maafisa

wake, nchi yake yote huko Misri, kwa macho yenu wenyewe mliyaona majaribu hayo makubwa, ishara hizo za miujiza na maajabu makubwa. ” Na hapa ndio hoja, “hata leo, Bwana hakuwapa ninyi akili ya kuelewa au macho ya kuona au masikio ya kusikia.” Mmeyaona kwa macho yenu wenyewe lakini Bwana hakuwapa ninyi akili ya kuelewa au macho ya kuona au masikio ya kusikia. Walikuwa wameshuhudia nguvu kuu za Mungu katika mapigo na ukombozi wa Israeli kupitia Bahari Nyekundu. Lakini haikusababisha kuinama mbele za Bwana kama Muumba na Mkombozi wao. Kwa hivyo waliona, lakini hawakuona. Nadhani kwamba pia hufanya kazi na vigezo hivi vya uthibitisho, iwe ni kulingana na ufunuo uliopita au ishara na maajabu, utimilifu wa unabii , au tabia ya maadili ya nabii. Ilikuwa muhimu macho yao kufunguliwa na Roho Mtakatifu wa Mungu ili kutumia ufunuo sahihi uliotolewa. Ili kutumia ufunuo sahihi uliotolewa, kuelimika na Roho wa Mungu ni muhimu. Inaonekana kwangu pale ambapo kuelimika na Roho wa Mungu kulipo, Waisraeli wangeweza kutofautisha, kwa kutumia vigezo vya uthibitisho wa kweli, kati ya manabii wa kweli na wa uongo kwa ujasiri na uhakika. Pale ambapo kuelimika na Roho wa Mungu kulikuwa kukosekana, basi aina hiyo ya uhakika na ufahamu pia haukuwepo.

Nadhani katika ufunuo wa kimungu wa kweli kuna mwanga wa kutosha kuondoa kila kisingizio cha kupotoshwa. Lakini, na hii ni kweli kila wakati kama ilivyokuwa katika kipindi cha Agano la Kale, kwa sababu ya asili ya dhambi ya mwanadamu na kwa sababu ya mapenzi ya mwanadamu kutaka kuficha ukweli. Unachokipata ni hiki: bila Roho wa Mungu wanadamu hugeuka kimakusudi kutoka kwa kile kilichowasilishwa wazi kwao. Kwa hivyo kulikuwa na mwanga wa kutosha kuondoa kila kisingizio lakini mwangaza wa Roho wa Mungu ulikuwa muhimu ili matumizi ya ufunuo uliotolewa kwa njia ifaayo yaweze kufanywa. Na kwa sababu hiyo, watu walihukumiwa na kuwajibika ikiwa wangewafuata manabii wa uongo. Walikuwa na jukumu la kuitikia mwanga waliopewa, ambayo ilikuwa ya kutosha lakini pia ilihitaji kufunguliwa kwa moyo na akili na Roho wa Mungu ili kupokea ufunuo uliokuwa umetolewa.

b) Matumizi Yaliyopo

Kuna maoni machache tu kuhusu jinsi hii inavyoweza kuhusiana na wakati wa sasa. Bila shaka, hili linakuwa suala la kitheolojia. Inaonekana kwangu kwamba katika wakati huu, mahali tunapojikuta katika mwendelezo wa historia ya ukombozi—suala ambalo Waisraeli wa kale walikabiliana nalo la kutofautisha kati ya manabii wa kweli na wa uongo—sidhani hilo linaendelea kuwepo kwetu kwa maana kama ilivyokuwa kwa Waisraeli wa kale. Ninasema hivyo kwa sababu inaonekana kwangu kwamba tangu kukamilika kwa ufunuo wa Mungu na kuwekwa kwake katika orodha ya Maandiko ya Agano la Kale na Jipya, kila kitu ambacho sasa kingechukuliwa kama unabii kwa maana kwamba kilitolewa katika kipindi cha Agano la Kale, ni kitu ambacho tayari kimetiwa muhuri au kuwekwa alama kama kweli, kwa sababu ufunuo umekamilika, hauendelei. Sitafuti ufunuo unaoendelea leo pamoja na kukamilika kwa orodha ya Maandiko. Inaonekana kwangu tatizo katika wakati wetu linaonekana katika umbo tofauti na kwamba, tunawezaje kutofautisha ukweli wa kibiblia na madai mengine ya ukweli. Sasa tunajua kwamba ufunuo wa Mungu uliomo katika Maandiko ni ufunuo wa Mungu, na hilo linakuingiza katika suala zima la swali la kuomba msamaha, na jinsi unavyoweza kutoa hoja za ukweli wa Ukristo na ukweli wa ufunuo wa kibiblia na hoja gani zinaweza kupendekezwa kwa hilo. Unaona, hilo ni suala tofauti na lile lililokabiliwa haswa katika kipindi cha Agano la Kale.

1. Vos: Vipengele vya Lengo na Malengo Ninafuata katika hili, karibu katika mfano wa Geerhardus Vos, ukiangalia katika manukuu yako, ukurasa wa 10, kuna aya hapo juu, sitaisoma. Lakini ikiwa unajua, katika mfano wake wa ufunuo na ukombozi, anazungumzia ufunuo katika kile anachokiita kipengele chake cha lengo-kikuu na pia katika kipengele cha kibinafsi-kibinafsi. Anasema kwamba Mungu anaposogeza mbele mpango wake wa ukombozi, ufunuo unasonga pamoja nao, kama ufafanuzi au maelezo ya kile Mungu anachofanya kwa ukombozi. Ufunuo unaambatana na harakati hiyo ya lengo-kikuu ya historia ya ukombozi. Kwa hivyo unapata ufunuo pamoja na Kutoka, unapata ufunuo pamoja na ujio wa kwanza wa Kristo kwa kiasi kikubwa. Lakini Kristo anapokuja, na kipengele hicho cha harakati ya ufunuo-kiini kinafikia hitimisho, ufunuo

huisha. Unaingia katika aina hii ya matumizi ya ufunuo ya kibinafsi-kibinafsi. Sasa anasema hivyo vizuri zaidi kuliko mimi tu, ukiangalia ukurasa wa 9 na 10 katika manukuu yako. Kutoka kwa mfano wake, mahali ambapo ufunuo ungeweza kuendelea ni pamoja na ujio wa pili wa Kristo. Hapo unapata harakati nyingine kubwa katika maendeleo ya historia ya ukombozi. Inaweza kuambatana na ufunuo, na hilo linawezekana. Unaweza kugundua karibu theluthi mbili ya njia iliyo chini ya ukurasa wa 10, katika hilo aya, “Sasa ufunuo unaambatana na mchakato wa ukombozi wa katikati ya lengo pekee, na hii inaelezea kwa nini ukombozi unaenea zaidi ya ufunuo.” Na kisha aya hii ya mwisho. “Kuna kipindi kimoja tu katika siku zijazo ambapo tungetarajia ukombozi wa katikati ya lengo urejeshwe, huo ni Kuja kwa Pili kwa Kristo. Wakati huo kutatokea matendo makubwa ya ukombozi. ”

2. Ufunuo wa Bavinck Ulifikia Mwisho Wake katika Kristo Ukirudi ukurasa wa 8 katika manukuu yako, nina aya chache kutoka kwa *Reformed Dogmatics* ya *Herman Bavinck* , ambayo kwa sasa inavutia. Hiyo ilichapishwa mwanzoni mwa miaka ya 1900 kwa Kiholanzi na haikuwahi kutafsiriwa hadi miaka michache iliyopita. Iko katika mchakato wa kutafsiriwa na kuchapishwa hivi sasa. Kati ya juzuu nne, nadhani mbili au tatu zimetafsiriwa. Lakini hii ni tafsiri yangu mwenyewe kutoka Juzuu ya 1 kati ya maoni yake machache kuhusu swali hili. Anasema, “Ufunuo, ukichukuliwa kwa ujumla, ulifikia mwisho na kusudi lake kwanza katika kuja kwa Kristo. Lakini unaangukia katika vipindi viwili vikubwa, katika vipindi viwili vinavyotofautiana. Kipindi cha kwanza kilitumika kuingiza ufunuo kamili wa Mungu katika historia ya wanadamu. Uchumi mzima unaweza kuchukuliwa kama kuja kwa Mungu kwa watu wake, kama kutafuta maskani kwa ajili ya Kristo. Kwa hivyo ni ufunuo wa Mungu katika Kristo. Una tabia isiyo na upendeleo. Una sifa ya matendo ya ajabu, theofani, unabii na miujiza ni njia ambazo Mungu huwajia watu wake. Kristo ndiye yaliyomo na lengo lake. Yeye ndiye Logos, anayeng'aa gizani, anakuja kwake mwenyewe na kuwa mwili katika Yesu. Roho Mtakatifu hakuwa bado, kwa sababu Kristo alikuwa bado hajatukuzwa. Katika kipindi hiki ufunuo (hii ni dhana sawa na Vos) ulikuwa sambamba na ufunuo. Vyote vilikua

kutoka karne hadi karne . Kwa kiwango ambacho ufunuo uliendelea, Maandiko yaliongezeka katika wigo. Wakati katika Kristo ufunuo kamili wa Mungu unatolewa, theofani, unabii na ajabu vimefikia kilele chake ndani yake na neema ya Mungu. Katika Kristo ameonekana kwa watu wote, basi, wakati huo huo, pia kuna ukamilifu wa Maandiko. Kristo katika nafsi yake na kazi yake ametufunulia Baba kikamilifu, kwa hivyo ufunuo huo umeelezewa kikamilifu kwa ajili yetu katika Maandiko. Uchumi wa Mwana hutoa nafasi kwa uchumi wa Roho. Ufunuo wa lengo huenda katika matumizi ya kibinafsi.” Tena hilo linafanana sana, maneno mengine tofauti, dhana ile ile, kama Vos, “Katika Kristo kitovu cha kikaboni kimeumbwa na Mungu katikati ya historia, kutoka nje ya kitovu hiki nuru ya ufunuo inang'aa katika miduara mipana zaidi kila mara... Roho Mtakatifu anachukua yote kutoka kwa Kristo, haongezi chochote kipya kwenye ufunuo. Hili ni kamili na kwa hivyo halina uwezo wa kupanua. Kristo ni Neno, amejaa neema na kweli; kazi yake imekamilika, Baba mwenyewe anapumzika katika kazi yake, haongezewi au kupanuliwa na matendo mema ya watakatifu neno, si kwa mapokeo, bali na nafsi yake, si kwa papa. Katika Kristo, Mungu amejifunua kikamilifu na kujitoa kikamilifu, kwa hivyo Maandiko pia yamekamilika. Ni Neno kamili la Mungu. Ingawa ufunuo umekamilika.” Kazi haikomi. “Matengenezo yalikiri ukamilifu na utoshelevu ya Maandiko kinyume na mafundisho ya Kirumi.” Nenda chini kwa 2/3 ya njia ya aya hiyo ya mwisho. “Utoshelevu wa Maandiko Matakatiifu pia hutoka katika asili ya kipindi cha Agano Jipya. Kristo alifanyika mwili na kukamilisha kazi yake. Yeye ndiye ufunuo wa mwisho na wa juu zaidi wa Mungu. Alitutangazia Baba. Kupitia yeye Mungu katika siku za mwisho amesema nasi. Yeye ndiye nabii mkuu zaidi, pekee. Yesu alipomaliza kazi yake alimtuma Roho Mtakatifu ambaye haongezi kitu kipya kwenye ufunuo, bali huwaongoza watu wa Mungu katika kweli hadi watakapofikia umoja wa imani katika kumjua Mwana wa Mungu.”

3. Matumizi ya Kisasa Sasa nilisema hili ni la kitheolojia. Sitafuti aina ile ile ya suala linalotukabili leo ambapo tunasikia watu wakijaribu kuwa manabii na wana tatizo lile lile ambalo Waisraeli wa kale walifanya katika kutofautisha kati ya manabii wa kweli

na wa uongo. Kwa kuwa kuna watu kama hao leo na kwa kuwa kuna mwisho wa ufunuo, wanapigwa chapa kiotomatiki kama wa uongo. Sasa ikiwa hukubali aina hiyo ya muundo wa kitheolojia na una mtazamo wazi kuhusu mwendelezo wa ufunuo vizuri basi unaweza kurudi kwenye mfumo ule ule ambao watu wa Agano la Kale walitumia: unaangalia ishara na maajabu, unaangalia tabia ya maadili ya nabii, unatafuta unabii na utimilifu, na kufuata ufunuo uliopita. Je, inaendana na kile ambacho Maandiko yamesema? Unaangalia mwangaza wa Roho Mtakatifu. Unafanya kazi hivyo. Sielekei kusema tuko katika hali ile ile leo.

Hapana , nisingesema hivyo. Ningesema kwamba katika Agano Jipya uko katika kipindi cha mpito. Wakati kanisa la kwanza lilipokuwa likifanya kazi ya jinsi ya kuchukua ufunuo huu uliokuwa umetolewa na kuutumia katika uchumi mpya uliokuwa ukichukua nafasi, kulikuwa na mabadiliko makubwa kutoka kwa watu wa Mungu kutambuliwa na taifa hili la Israeli na sasa kuwa mwili wa kiroho, na katika kipindi hicho cha mpito unabii ulikuwa bado unaendelea. Lakini inaonekana kwangu unapopita enzi ya mitume kwamba kazi hiyo si muhimu tena. Hilo linaweza kurudi. Kisha unapaswa kujiuliza ni lini tunaingia katika kipindi hicho. Hilo labda ni jambo gumu kutambua. Lakini katika hatua hiyo ndiyo, kuna uwezekano wa ufunuo wa ziada unaoambatana na harakati hiyo ya kipengele cha ufunuo.

VII. Nabii na Ibada katika Israeli ya Kale Hebu tuendeleo kwenye mada yetu inayofuata hapa, nambari ya Kirumi VII., "Nabii na Ibada katika Israeli ya kale." Kabla hatujasema chochote kuhusu mada hii labda tunapaswa kufafanua "ibada." Ibada hapa inatumika kwa maana ya kiufundi kwa aina za nje za ibada ya Israeli. Manabii walihusianaje na kazi za ibada za maadhimisho ya kidini ya Agano la Kale? Je, walikuwa watendaji rasmi wa hekalu na mila zao zilizofanywa hekaluni, dhabihu na sherehe? Kume kuwa na majadiliano mengi katika karne iliyopita kuhusu jinsi nabii alivyohusiana na aina za nje za ibada ya Israeli. Je, walikuwa watendaji rasmi wa ibada au walikuwa wakipinga ibada hiyo? Mtazamo wao ulikuwaje kuhusu ibada hiyo? Ibada inatumika kwa maana ya aina za nje za ibada ya Israeli si kwa maana ya Mashahidi wa Yehova au

Wamormoni au vitu kama hivyo.

A. Mtazamo Kwamba Manabii Walikuwa Wapinga Utamaduni Unaona kwenye muhtasari wako kuna vichwa vitatu: a., "Mtazamo kwamba manabii walikuwa wapinga utamaduni," yaani, walikuwa wakipinga maadhimisho ya ibada na aina za nje za ibada; b. ni kinyume chake, "Manabii walikuwa watendaji wa ibada ambao walikuwa wakitumia hekalu kama vile makuhani walivyokuwa"; na c., ambayo nadhani ni taswira tunayopata kutoka Agano la Kale, "Hawakuwa wapinga utamaduni kama hivyo wala watendaji wa ibada bali watangazaji tu wa ufunuo wa kimungu." Hebu tuangalie vichwa hivyo vitatu.

1. Mtazamo Kwamba Manabii Walipinga Utamaduni Kwanza, mtazamo kwamba manabii walipinga utamaduni. 1. Maelezo ya mtazamo huo. Katika sehemu kubwa ya karne ya 20^{hasa} katika usomi mkuu wa kibiblia kulikuwa na mtazamo uliotetea kwamba manabii walikuwa kinyume kabisa na ibada hiyo. Sio kwamba walikuwa dhidi ya matumizi mabaya ya ibada hiyo au aina fulani ya ibada hiyo bali walikuwa dhidi ya ibada hiyo. Watetezi wa mtazamo huu walisema manabii walikuza ibada ya Mungu ambayo ilihusisha kumpenda jirani yako, kujali haki ya kijamii, na kufuata viwango vya juu vya maadili. Kwa hivyo manabii, kulingana na mtazamo huu, hawakuweka tu maadili juu ya ibada hiyo bali badala ya ibada hiyo. Kile Mungu alichotaka hakikuwa ibada. Kile Mungu alitaka ni watu wanaofanya haki, kuwapenda jirani zao, na kupinga ukandamizaji wa maskini. Mmoja wa watetezi wa mtazamo huo alikuwa msomi wa Ujerumani Paul Bolz ambaye aliandika kitabu cha *Musa na Kazi Yake*. Dhana ya msingi ya kitabu hicho ni kwamba manabii waliwaambia Israeli warudi, wapate dini hii ya Musa, ambayo alisema ilikuwa "isiyo na utamaduni." Alisema kuibuka kwa shughuli za kidini katika Israeli kulitokana na ushawishi wa Wakanaani. Kubadilishwa kwa desturi za kidini za Wakanaani na ibada ya Waisraeli kulikuwa kumesababisha kupungua kwa viwango vya juu vya dini ya kweli ya Musa. Sasa Bolz angeweza kusema kitu kama hicho? Unaposoma Pentateuki kuna kila aina ya sheria kuhusu kila aina ya dhabihu zinazopaswa kuletwa, majukumu ya makuhani, na sherehe zipi zinazopaswa kuadhimishwa. Yote hayo ni nyenzo za kidini. Angeweza kusema kwamba dini ya Musa haikuwa na dini? Naam,

alikuwa mfuasi wa Wellhausen na wale waliosema kwamba nyenzo zote za kikuhani katika Pentateuki zilikuwa zimechelewa, baada ya uhamisho. Wanadai kwamba ni manabii ambao walikuwa waendelezaji wakuu wa imani ya Mungu mmoja ya kimaadili. Ilikuwa tu baada ya manabii ndipo aina hii yote ya nyenzo za kidini ikawa maarufu sana na hiyo ilihusishwa na Musa. Lakini katika wakati wa Musa, kulingana na yeye, dini ya Waisraeli haikuwa na dini. Kwa hivyo wazo lilikuwa Israeli ilichukua ibada yao kutoka kwa Wakanaani, kutoka kwa watu wapagani na kwa hivyo manabii waliipinga. Hawakutaka tu mfumo uliotakaswa uwekewe mahali pake bali walitaka utekelezaji wa haki ya kijamii ambayo ilikuwa dini ya kweli.

Tazama nukuu zako ukurasa wa 10. Kuna aya kutoka kwa Ludwig Kohler ambaye alikuwa na mtazamo huu pia. Anasema, "Hata hivyo, dini hii si jambo jipya na si la uumbaji wa Israeli; zaidi ya hayo si ufunuo wa Yahweh. Ni ujumuishaji wa dini ya kitamaduni ya nchi iliyotekwa. Kwa sababu tu dini hii ni maisha ya kikabila, manabii huwa wanaweka alama za maswali dhidi yake, wakitilia shaka uhalali wake, na kuikataa. Amosi 5:25, "Je, mliniletea dhabihu na sadaka jangwani miaka 40?" Swali hili linatarajia jibu la "hapana", ambalo kihistoria si sahihi lakini ambalo ni sahihi kwa kiwango hiki—kwamba haikuwa Mungu bali wanadamu walioanzisha dini hiyo. Tunasema dini hiyo, kwani katika Agano la Kale dini hiyo inafanana sana na dhabihu; hakuna zaidi ya hayo, zaidi ya yote hakuna tangazo lolote la neno hilo. 'Sikusema na baba zenu wala sikuwaamuru siku nilipowatoa katika nchi ya Misri kuhusu sadaka za kuteketezwa au dhabihu.' Yeremia 7:22. Kauli hiyo haina utata na haina masharti. Mfumo wa dhabihu hautokani na Mungu tu. Mapenzi yake yako katika kanuni yake tu, "Wingi wa dhabihu zenu ni kwa madhumuni gani? Nimejaa sadaka za kuteketezwa za kondoo waume. Mnapokuja mbele zangu ni nani aliyetaka hili kutoka mkononi mwenu?" Isaya 1:11-12. Sasa vifungu vingi zaidi vya aina hii vinaweza kunukuliwa na ni muhimu."

2. Maandiko Yaliyotolewa kwa Kuunga Mkono Mtazamo wa Kwamba Manabii
Walipinga Kimsingi Ibada Hebu tuendeleo hadi 2. , kwa sababu nukuu zinaingia moja kwa moja katika 2., "Maandiko yaliyotolewa kwa kuunga mkono mtazamo wa kwamba

manabii walipinga kimsingi ibada." Baadhi ya maandiko hayo Ludwig Kohler anayataja nitataja tena lakini acha nikupe vifungu kadhaa muhimu. Cha kwanza ni Isaya 1:11-17. Isaya anasema, "'Wingi wa dhabihu zenu—hizi ni nini kwangu?' asema BWANA. 'Nimetosheka na sadaka za kuteketezwa, kondoo waume na mafuta ya wanyama walionona; Sifurahii damu ya ng'ombe, na ya wana-kondoo, na ya mbuzi. Mnapokuja mbele zangu, ni nani aliyewaomba haya, kukanyaga nyua zangu hivi? Acheni kuleta sadaka zisizo na maana! Uvumba wenu ni chukizo kwangu. Miezi Mipya, Sabato na makusanyiko—siwezi kuvumilia makusanyiko yenu maovu. Sikukuu zenu za Miezi Mipya na sikukuu zenu zilizoamriwa roho yangu inazichukia. Zimekuwa mzigo kwangu; nimechoka kuzichukua. Mnaponyoosha mikono yenu katika maombi, nitaficha macho yangu kutoka kwenu; hata mkiomba maombi mengi, sitasikiliza. Mikono yenu imejaa damu! Jiosheni na kujitakasa. Toeni matendo yenu maovu mbele zangu; acheni kutenda mabaya, jifunzeni kutenda mema; tafuteni haki, wateteeni walioonewa. Toeni haki ya yatima, mteteeni mjane." Kwa hivyo maungamo kama yale ya Isaya yanatumika kuonyesha kwamba manabii walipinga ibada hiyo. Walichotaka ni haki ya kijamii—kuondoa mila hizi zote.

Amosi 5:21-27 inasema, "Nachukia, nazichukia karamu zenu za kidini; siwezi kustahimili mikutano yenu. Ingawa mnaniletea sadaka za kuteketezwa na sadaka za nafaka, sitazikubali. Ingawa mnaleta sadaka bora za ushirika, sitazijali. Ondoeni kelele za nyimbo zenu! Sitasikiliza muziki wa vinubi vyenu. Lakini haki na ipite kama mto, haki kama kijito kisichopungua!" Kisha swali la balagha na hili mara nyingi hutumika kuunga mkono msimamo huu wa kupinga ibada. "'Je, mliniletea dhabihu na sadaka miaka arobaini jangwani, enyi nyumba ya Israeli? Mmeinua kaburi la mfalme wenu, msingi wa sanamu zenu, nyota ya mungu wenu—mliyojifanyia. Kwa hiyo nitawapeleka uhamishoni kupita Dameski,' asema Bwana, ambaye jina lake ni Mungu Mwenyezi." "Lakini mliniletea dhabihu jangwani?" Swali la balagha linaloonekana kuhitaji jibu "Hapana." Kwa nini mnazileta sasa?

Hosea 6:6 "Kwa maana nataka rehema, si dhabihu, kumjua Mungu kuliko sadaka za kuteketezwa."

Mika 6:6-8: "Nimkaribie Bwana na nini na kuinama mbele za Mungu aliyeinuliwa? Je, nimkaribie na sadaka za kuteketezwa, na ndama wa mwaka mmoja? Je, Bwana atapendezwa na maelfu ya kondoo waume, na mito elfu kumi ya mafuta? Je, nimtoe mzaliwa wangu wa kwanza kwa ajili ya kosa langu, uzao wa mwili wangu kwa ajili ya dhambi ya roho yangu? Amekuonyesha, Ee mwanadamu, yaliyo mema. Na Bwana anataka nini kwako? Kutenda haki na kupenda rehema na kwenda kwa unyenyekevu na Mungu wako."

Yeremia 7:21-23 "Bwana wa majeshi, Mungu wa Israeli, asema hivi: Endeleeni, ongezeni sadaka zenu za kuteketezwa kwenye dhabihu zenu zingine, mkale nyama hiyo ninyi wenyewe! Kwa maana nilipowatoa baba zenu kutoka Misri na kusema nao, sikuwapa amri tu kuhusu sadaka za kuteketezwa na dhabihu," Hiyo "haki" ndani yake haimo katika Kiebrania. Kwa Kiebrania inasema. "Nilipowatoa baba zenu kutoka Misri na kusema nao, sikuwapa amri kuhusu sadaka za kuteketezwa. Lakini niliwapa amri hii: Nitiini mimi, nami nitakuwa Mungu wenu nanyi mtakuwa watu wangu. Endeni katika njia zote nitakazowaamuru, mpate kufanikiwa."

Kwa hivyo hayo ni baadhi ya maandishi yenye nguvu zaidi ambayo wazo hili kwamba manabii walipinga ibada hiyo na sio tu matumizi mabaya ya ibada hiyo au aina au desturi mbaya ya ibada hiyo bali ibada yenyewe. Kimsingi walikuwa wakipinga ibada hiyo na walitaka kuiona ikibadilishwa.

Huko nyuma katika 1 Samweli 15 wakati Sauli anajaribu kuhalalisha matendo yake ya kuwaokoa wanyama, Mungu alisema "kutii ni bora kuliko kutoa dhabihu." Kwa hivyo si wazo jipya kwa manabii.

Tuendeleo na "Tathmini." Lakini labda ni bora tupumzike kwanza.

Unukuzi: Kelly Sandwick , Ashley Bussive , Eunbin Cho,
Daniel Shafer na Peter Kang (mhariri)
Imehaririwa na: Ted Hildebrandt na Bill Gates
Imesimuliwa tena na Bill Gates